

AKSEL LARSEN OG DKP OG SF

Af Kurt Lund

Biografien om Aksel Larsen er blevet en af de største salgssucceser på det politisk-historiske område i de sidste mange år. Det skyldes nok, at Aksel Larsen var en fascinerende person, den "sidste folketribun" er han blevet kaldt. Sådan var han kendt i offentligheden, men privat og bag kulisserne var han måske anderledes?

Kurt Jacobsens bog om Aksel Larsen er historien om træskomagerens søn fra Brændekilde på Fyn, der fra 1932-58 var formand for DKP og 1958 dannede SF, en politisk biografi om en person, der i det meste af sit liv blev kaldt for Moskvalakaj af den presse og de partier, der ved hans død i 1972 på det nærmeste hyldede ham som et nationalt klenodie.

Det er KJ's *hovedtese*, at AL var "fanget i en næsten livslang konflikt mellem på den ene side hensynet til danske forhold og på den anden side loyaliteten over for Sovjetunionen" (s. 12). Denne anmeldelse vil primært fokusere på KJ's egen "dobbelthedstese" og kun mere sporadisk komme ind på de "lig i lasten", som AL hele sit politiske liv sejlede rundt med, først og fremmest Arne Munch-Petersens skæbne og forhørsprotokollerne fra AL's forhør hos Gestapo under besættelsen.

KJ's tese knytter an til spørgsmålet om, hvorfor AL blev kommunist. Efter KJ's opfattelse ikke på grund af begejstring for Oktoberrevolutionen eller det socialistiske Sovjetunionen, selv om det var et moment, der fulgte med hans indmeldelse i DKP. Det var hans barndom og opvækst, der førte ham på sporet af socialismen og arbejderbevægelsen, og det var Socialdemokratiets "generalstrejkeforrædderi" under Påskekrisen i 1920, der førte ham over til kommunisterne.

DKP var på stort set alle punkter et klart atypisk parti i det politiske landskab, hvilket tydeligt fremgår af KJ's bog, men ejendommeligt nok får vi ikke en nærmere beskrivelse af det parti, som fra 1920-58 var den organisatoriske ramme om og redskab for AL's politiske virke.

Moskva - impulser eller ekko ?

Centralt i bogen står beskrivelsen af de forhandlinger, der i 1937 blev ført mellem Komintern og AL. På de mest afgørende punkter var AL på kant med Kominterns generallinje under forhandlingerne. For det første i spørgs-

målet om AL's tese om en dansk folkemilits, som set med Kominterns øjne var den rene utopi, når det gjaldt om at forsvare Danmark og Norden mod fascismen. Larsens folkemilits blev opfattet som defaitisme af samme slags som Staunings "lænkehundstale". Set med Kominterns (Moskvas) øjne spillede Danmark i kraft af sin geografiske placering med grænse til Tyskland og som indfaldsport til Skandinavien og Østersøen en central rolle i bestræbelserne på at inddæmme den tyske fascisme. Men netop i kraft af sin geografiske placering lod Danmark sig efter AL's mening næppe forsvare med konventionel oprustning, således som Komintern (Moskva) ønskede.

For det andet vakte AL's synspunkt om Stauning-Munch-regeringen bestyrtelse i Komintern. Set fra DKP's synspunkt, fortalte AL, ville det være en fordel, hvis Stauning-Munch-regeringen blev sprængt og Socialdemokratiet gik i regering med Venstre. Så ville det blive lettere at skabe en "folkefront" med de Radikale, og Socialdemokratiet ville blive hurtigere miskrediteret. Endelig ville det være dén vej, hvor DKP efter AL's mening "hurtigst ville blive styrket, da det ville gå masserne dårligt". Disse tanker var i diametral modsætning til Kominterns parole om enhedsfront (samarbejde med Socialdemokratiet) og folkefront vendt mod fascisme og højrekræfter.

Derfor var en kurskorrektions set med Kominterns (Moskvas) øjne nødvendig. Den kom på DKP's landspartikonference i 1938. KJ beskriver den sådan: "I kampen for national og international samling mod Hitler og den fascistiske fare opstod der et *sammenfald af interesser*, hvor såvel hensynet til Moskva som hensynet til Danmark udstak rammerne for en politik, der kunne forene disse tidligere kun vanskeligt forenelige størrelser. Som sådan var det et altafgørende grundlag for landspartikonferencen og dens betydning, at Sovjetunionens udenrigspolitiske interesser overhovedet havde åbnet et politisk rum, der gjorde plads for såvel DKP's som for Aksel Larsens nye rolle i dansk politik. Paradoksalt var det også, at selve *impulsen* til vendingen var kommet fra Moskva" (s. 209, mine fremhævelser, KL).

Og i bogens afslutningskapitel: "Det var paradoksalt, at Komintern i spørgsmålet om militærordningen havde en mere realitetsbetonet holdning end Aksel Larsen - set ud fra såvel danske forhold som sovjetiske interesser. På samme måde forholdt det sig med folkefrontspolitikken" (s. 593/594).

Går vi til afholdelsen af Pariskonferencen i 1948, der skulle diskutere Marshallhjælp, var der også divergerende holdninger. Her støttede AL Danmarks deltagelse i konferencen, selv om Moskva havde sagt nej til at deltage. Det måtte AL gøre efter KJ's mening, "hvis ikke DKP skulle fremstå som et ekko af Moskva" (s. 346). Men hvorfor skulle DKP være bange for at fremstå som et ekko af Moskva lige præcis i forbindelse med Pariskonferencen, når det ikke havde været det i masser af andre tilfælde?

Det er ikke svært at finde "ekkoeksempler", hvor DKP bringer sig selv i defensiven og på slæbetov ved ikke selv at være den udfarende politiske kraft. Det gælder eksempelvis forhandlingerne i Moskva i 1950 mellem repræsentanter fra SUKP og DKP med AL i spidsen. Tonen fra AL og DKP over for SUKP var efter KJ's opfattelse "ydmyg ærbødig". Den opfattelse understøttes af forfatterens materiale.

Går vi så frem til DKP's delegationsbesøg i Moskva i august 1957 havde piben fået en anden lyd. At det også var andre end AL, der kunne "tale Moskva midt imod" fremgår f.eks. klart af forhandlingsreferatet. Det sovjetiske forslag om at neutralisere Østersøen og gøre det til et "Fredens hav" blev på det nærmeste fejet af bordet af en samlet dansk delegation (også af Alfred Jensen og Poul Thomsen fra den "hårde kerne") og ikke kun af AL. Ponomarjov og Kuusinen fra SUKP "var tydeligvis overraskede over at blive konfronteret med en så voldsom, ensstemmig kritik" fremført af Poul Thomsen, der "vredt tog bladet fra munden" med denne bredside: "Mange kammerater er rystede i deres tillidsforhold, og det drejer sig ofte om de bedste kadre. De kræver en anden optræden af SUKP, dokumentation og bedre argumenter. Vort parti er hårdt ramt af

Ungarns-begivenhederne. Og vi beder om at måtte blive fri for én gang til at blive informeret på den måde, som det er sket" (s. 493).

KJ tegner altså ikke noget generelt billede af AL som leder af et parti, der kun var på slæbetov efter Moskvas svingende kurs. KJ prøver at give et nuanceret og objektivt billede af "dobbeltheden", men han kommer aldrig til bunds i den.

KJ's tese rejser en lang række spørgsmål: Hvornår var der tale om impulser, hvornår og på hvilke områder var der tale om "ekko af Moskva"? Var det bare AL, der var fanget i "dobbeltheden" eller gælder det også for DKP? Hvornår kørte AL (og DKP) sit eget løb og hvorfor? Hvornår forsvarer AL (og DKP) danske interesser, hvornår sovjetiske, hvad skal der til for at tale om konkret interessesammenfald? Hvad kunne og skulle AL (og DKP) have gjort, når det ikke var interessesammenfald og hvordan? Forsvarede AL (og DKP) i virkeligheden danske interesser ved blot at "tale Moskva midt imod", når indholdet af det, der blev forsvaret eller fremført var åbenlyst forkert og i modstrid med danske (og sovjetiske) interesser? Hvornår var AL (og DKP) "international marionet" eller "danskindet patriot", og hvad skulle der til for at få hæftet dette skældsord/hædersbetegnelse på sig? Var der ingen mellemproportionaler? Er uoverensstemmelse med Moskva = dansksindethed, mens overensstemmelse = Moskvalakaj?

Lig i lasten

At AL sejlede rundt med mange grimme lig i lasten er en kendt sag: Hans trotskistiske fortid, der hele tiden svævede som en ond ånd over AL, kendskabet til Arne Munch-Petersens arrestation og død, som han bevidst og løgnagtigt benægtede, forhørsprotokollerne og hans optræden, da han var i forhør hos Gestapo under besættelsen. Til rækken af lig i lasten hører vel også hans vidneudsagn i 1941 mod Richard Jensen i forbindelse med bombesprængningen af to spanske trawlere i Fre-

derikshavn i 1938, "hvor Aksel Larsen ikke var i stand til umiddelbart at afvise Richard Jensens anklager mod sig for angiveri som løgn" (s. 602).

Hvorfor løj AL om Munch-Petersens skæbne, hvorfor prøvede han ikke at hjælpe Arne Munch-Petersen, da han i begyndelsen af 1938 fik at vide, at han var blevet arresteret, men endnu ikke havde fået kendskab til hans død (det fik AL først i 1950)? Var det fordi AL troede eller *måtte* tro på, at Arne Munch-Petersen var en forrædder eller trotskistisk agent. For hvis han ikke troede på det, så ville det efter KJ's opfattelse være ensbetydende med at kaste tvivl på Sovjetunionen, tvivl på Moskva-processerne, som AL havde forsvaret med hud og hår. "For kunne NKVD tage fejl i sagen mod Arne Munch-Petersen - hvordan kunne man så være sikker i alle de øvrige tilfælde. I den forstand kunne den mindste sprække få den største fæstning til at slå revner" (s. 194).

Argumentet bider sig selv i halen. KJ dokumenterer jo selv klart, at AL ikke troede på/havde tillid til Kominterns (Moskvas) politik under forhandlingerne i 1937, som han modarbejdede, fordi han mente, den var fejlagtig. Andre motiver virker mere sandsynlige. Mente AL f.eks., at Arne Munch-Petersens arrestation og død var den pris, der måtte betales i den internationale klassekamp? Eller havde AL selv en finger med i spillet? Ville AL redde sit eget skind? Altsammen rent gæteri, og der kan ikke sluttes noget entydigt om AL's motiver på baggrund af det materiale, der er lagt frem i bogen.

Efter sigende befinder der sig to forseglede konvolutter fra AL med påskriften "Arne Munch-Petersen" i rigsarkivarens pengeskab. Konvolutterne må åbnes den 8. august 2049. Får fremtidens historikere sandheden at vide denne dag - eller får de en lang næse?

Også tolkningen af AL's gøren og laden under forhørene hos Gestapo er kontroversiel. Jeg deler stort set KJ's tolkning. Underligt nok har AL's egen konklusion på forhørene ikke været inddraget i debatten: Jeg er en færdig mand i dansk politik oven på dette. AL har

åbenbart selv haft en klar fornemmelse af, at han ikke havde bestået "karakterens ildprøve".

Lad os for en god ordens skyld sætte tingene i det rette perspektiv: De fleste af de, der efter besættelsen bebrejdede AL hans optræden under forhørene, havde ikke selv en jordisk chance for at komme i kløerne på Gestapo på grund af deres samarbejdspolitik med tyskerne. Deres mulighed for at komme til at bestå "karakterens ildprøve" var lig nul.

- o g SF

Med undtagelse af Gert Petersen har det stort set undgået anmeldernes opmærksomhed, at AL rent faktisk dannede et nyt parti i 1958, som kom til at hedde Socialistisk Folkeparti. Alt krudtet er blevet brugt på AL's tid som formand for DKP.

Generelt er afsnittet om AL og SF bogens svageste. Som disputats betragtet er det tyndt beskrevet på basis af gængse fremstillinger. 566 af 608 tekstsider bruges til at skildre AL som kommunist. Underligt i betragtning af, at SF-årene ifølge bogen skulle være de lykkeligste i Aksel Larsens liv og kronen på hans politiske værk efter 38 års ørkenvandring i DKP.

AL havde også lig i lasten i sin SF-perioden. Det står fast, at AL gav CIA oplysninger om forholdene i Sovjetunionen og inden for den kommunistiske bevægelse. Efter KJ's opfattelse var det frygten for at blive likvideret af KGB, der var det egentlige motiv. I så fald måtte det have været hovedindholdet i samtalerne med CIA, og AL må have søgt at nå en aftale med CIA om at blive beskyttet mod likvideringsforsøg fra KGB, men det fremgår overhovedet ikke af det materiale, KJ lægger frem. Eller var det bare rene hævnmotiver mod DKP eller ussel mammon? Også rene gætterier og gisninger. Svaret får vi vel først, når der åbnes op for PET's arkiver.

Det er interessant at bide mærke i, at den daværende regering uden tvivl kunne have kvalt det folkesocialistiske projekt i fødslen, hvis den i 1958-59 havde ladet oplysninger

om AL's kontakter til CIA sive til pressen. Hvorfor "vippede" regeringen, der via PET-aflytning havde kendskab til AL's kontakter til CIA, så ikke AL? Af to onder (DKP og AL/Socialistisk Folkeparti) valgte J.O. Krag åbenbart det mindste, og derfor lod han først oplysningerne sive til pressen efter AL's død.

Når man betænker hvilket postyr Osvald Helmuths "hængning" af AL i 1958 på Aveny-teatret havde skabt blandt hans tilhængere, hvad kunne afsløringen af AL som "CIA-agent" så ikke have forårsaget? Dét ville have gjort AL til en død mand i dansk politik, og ikke kun "indebære en alvorlig trussel mod hans videre politiske karriere og dermed også mod hans nye parti, hvis det blev kendt" (s. 561).

Metode- og teori løs

Bogen er stort set metode- og teoriløs. Det virker direkte underligt, at man kan skrive en murstenstykk disputats baseret på nærmest ren empiri. Der bringes kildemateriale i lange baner med tilhørende analyser og ræsonnementer, uden at det er indlejret i nogen form for egentlig teoridannelse. Det nærmeste vi kommer er KJ's "dobbeltthedstese", der fungerer som en slags overordnet forståelsesramme.

Min kritik af "dobbeltthedstesen" retter sig imod to forhold: KJ kommer ikke til bunds i sin egen tese, og tesen er i sig selv ikke tilstrækkelig til at forklare AL's og DKP's politik, der var indlejret i langt mere komplekse nationale og internationale rammer end blot "hensynet til danske interesser og loyaliteten over for Sovjetunionen". Det er selvfølgelig rigtigt, at solidaritet med Sovjetunionen var prøvestenen for DKP, men DKP var også i AL's formandsperiode et parti, der solidariserede sig med *hele* den internationale arbejderbevægelse og de nationale befrielsesbevægelser kamp mod kolonialisme og undertrykkelse.

Før muren brasede sammen kaldtes det for proletarisk internationalisme. Hvilken relevans har iøvrigt det marxistisk-leninistiske be-

grebsapparat for forståelsen af AL og DKP's politik, og hvis det ikke har relevans, hvilken teoretisk og metodisk indfaldsvinkel kan man så benytte - udover "doppeltheden"?

Bogen er så omfattende, at der tilsyneladende er indfaldsvinkler og materiale i rigt omfang for enhver smag. Alligevel savner jeg en beskrivelse af en række forhold, som enten er udeladt eller underbelyst. Det gælder f.eks. AL's forhold til det faglige arbejde, som han selv tillagde stor betydning. Det hele stopper lidt brat op i 30'erne med beskrivelsen af arbejdsledelsesbevægelsen og RFO. Og hvad var det med AL's ord for "resultater, det arbejdende folk har opnået i kraft af vort partis arbejde gennem mange, mange år" (s. 417) - parlamentarisk og ikke-parlamentarisk?

To steder i bogen får vi ultrakort at vide, at der blev kastet med håndgranater mod DKP. Første gang den 17. marts 1948 mod Land og Folks boghandel i Bredgade i København (s. 353) og den 10. november 1956, da "en håndgranat blev kastet ind gennem ruderne i DKP's hus i Århus, kort tid efter at den lokale partiledelse havde holdt møde" (s. 462). Hvem stod bag? Hvordan reagerede AL og DKP? Her havde en uddybning været på sin plads.

KJ har valgt en organisationshistorisk indfaldsvinkel til at beskrive AL og DKP med vægten lagt på de intriger, top- og magtkampe, der foregik i den øverste ledelse. Det får mange steder bogen til at ligne en kriminalroman. Til gengæld får vi meget lidt at vide om den politik, AL og DKP forsøgte at sætte igennem i den dagspolitiske kamp, hvilke programmatisk og strategiske overvejelser, man gjorde sig om overgangen til socialisme i Danmark osv.

Efter endt læsning sidder man tilbage med dette hovedindtryk: Det er en vægtig og fascinerende bog, KJ har skrevet om AL. Bogen er uhyre velskrevet - og uhyrlig lang. Den kunne med fordel være redigeret ned med mange si-

der, uden at det var gået ud over budskabet. Med bogen er vi kommet et meget langt stykke i vores forståelse af AL og DKP, men der er stadig mange løse tråde, der skal knyttes sammen før det "endegyldige" billede begynder at afdække sig. Det sker efter anmelderens mening kun, når vi kommer videre end/udover "doppelthedstesen" og den snævre organisationspolitiske indfaldsvinkel, som KJ har brugt til at beskrive AL's politiske virke. Det er langt fra tilstrækkeligt til at beskrive den komplekse og samlede dynamiske totalitet - indenrigs- og udenrigspolitisk - som dannede rammerne for AL's politiske virke.

Kurt Jacobsen: Aksel Larsen - en politisk biografi, Forlaget Vindrosen, København 1993, 709 S., kr. 375.-, ISBN 87-7456-459-5

Abstract

Lund, Kurt: Aksel Larsen og DKP - og SF Arbejderhistorie 2/95, p. 63-67

In his discussion of the biography of the well-known Danish communist party leader, Aksel Larsen, written by Kurt Jacobsen, Kurt Lund criticizes Kurt Jacobsen's approach and what he perceives as the shortcomings of his doctoral thesis. E.g. he mentions that the period after Larsen's expulsion from the CP has not been analysed adequately; but all in all the biography is a step forward towards a definitive biography and a milestone in the historiography of the Communist Party.

Kurt Lund

cand. mag., Cæciliavej 10 B, 2500 Valby,
Tlf. 31 16 75 45